

¹⁴ Якимович Б. Андрій Чайковський і видавничі програми просвіти // Україна культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – № 19. – С. 433.

¹⁵ Добржанський С. Товариство «Руська бесіда» на Буковині й формування української еліти краю http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Nikp/2006_2007/Dobrzhanskyu.pdf.

¹⁶ Шаповал Ю. «Діло» (1880 – 1939) – Перша українська щоденна газета: Навчальний посібник. – Рівне, 2007. – С. 3

¹⁷ Діло (Львів). – 1896. – 15 червня. – С. 5.

¹⁸ Шаповал Ю. «Діло» (1880 – 1939)... С. 39.

¹⁹ Діло (Львів). – 1893. – Ч. 111. – 21 мая (2 червня). – С. 1.

²⁰ Діло (Львів). – 1904. – Ч. 69. – 26 марта (6 цвітня). – С. 6.

²¹ Буковина (Чернівці). – 1895 – 1914, 1918.

²² Буковина (Чернівці). – 1896. – Ч. 248 – 250.

²³ Руска рада (Чернівці). – 1898 – 1908.

²⁴ Рудницький М. – Від Мирного до Хвильового. Між ідеєю і формою. Що таке «Молода муза»? – Дрогобич, 2009. – С. 488.

²⁵ Молода Україна (Львів). – 1899 – 1903.

²⁶ Руслан (Львів). – 1898. – Ч. 166, 26 липня (6 серпня). – С. 1.

²⁷ Руслан (Львів). – 1905. – Ч. 60, 15 (28) квітня. – С. 1.

²⁸ Руслан (Львів). – 1905. – Ч. 60, 15 (28) квітня. – С. 1.

²⁹ Купчинський О. Статут і протоколи засідань товариства прихильників української літератури, науки і штуки у Львові // Записки Наукового товариства імені Т.Шевченка. – Львів, 1994. – Т. ССХХVII. Праці секції мистецтвознавства. – С. 399.

³⁰ Колодій О. «Із серця мого кров приймай!..»: Про Теодота Галіпа – письменника, юриста, дипломата. – Чернівці : Книги ХХІ, 2008. – С. 9.

³¹ ВРФіТ ІЛ ім. Т.Г.Шевченка НАН України, ф.59, спр. 683, арк. 1.

³² Слово (Львів). – 1861 – 1887; Русская Рада (Львів). – 1871 – 1912; Галичанин (Львів). – 1893 – 1913; Русское Слово (Львів). – 1890 – 1914; Православная Буковина (Чернівці). – 1893 – 1901; Буковинские Ведомости (Чернівці). – 1895 – 1909.

УДК 323.15:39(477.8)

© Василь Гулай
(м. Львів)

ВЕКТОРИ ПРОПАГАНДИСТСЬКО-МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ НА МІЖЕТНІЧНУ ВЗАЄМОДІЮ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Василь Гулай. Вектори пропагандистсько-маніпулятивного впливу сталінського тоталітарного режиму на міжетнічну взаємодію в західній Україні на завершальному етапі другої світової війни. Основна увага звертається на використання маніпулятивно-пропагандистських інструментів впливу в нових військово-політичних умовах. Автор окремо вказує на негативні наслідки такого комунікативного впливу в умовах утвердження тотального контролю сталінського режиму над усіма сферами політичного, економічного, культурного та релігійного життя краю на завершальному етапі Другої світової війни.

Ключові слова: Західна Україна, Друга світова війна, пропагандистсько-маніпулятивні інструменти впливу.

Василь Гулай. Векторы пропагандистско-маніпулятивного влияния сталинского тоталитарного режима на межэтническое взаимодействие в Западной Украине на завершающемся этапе Второй мировой войны. Основное внимание обращается на использование пропагандистско-маніпулятивных инструментов влияния в новых военно-политических условиях. Автор отдельно указывает на негативные последствия такого

влияния в условиях утверждения тотального контроля сталинского режима над всеми сферами политической, экономической, культурной и религиозной жизни края на завершающемся этапе Второй мировой войны.

Ключевые слова: Западная Украина, Вторая мировая война, пропагандистско-маніпулятивные инструменты влияния.

Vasyl Hulay. Propaganda and Manipulative Influence Vectors of Stalin's Totalitarian Regime on Interethnic Interaction in Western Ukraine in the Final Stages of World War. Main attention is paid to the use of manipulative and propaganda tools of influence for mobilizing in the new military-political conditions. Author separately indicates on the negative consequences of such communicative influence establishing total control over all the Stalinist sphere of political, economic, cultural and religious life of the land at the final stage second World War.

Key words: Western Ukraine, World War, propaganda and manipulative tools of influence.

Постановка наукової проблеми та її значення. Теоретико-методологічна та прикладна значущість теми дослідження зумовлена нагальними потребами теоретичного осмислення

наслідків пропагандистсько-маніпулятивного впливу сталінського тоталітарного режиму на етнічні спільноти Західної України на завершальному етапі Другої світової війни та вироблення пропозицій органам державної влади щодо подолання рецидивів минулої міжетнічної конфронтації, пошукові шляхів взаємного порозуміння і прощення їх учасників та нащадків, недопущення збройного протистояння на етнічному ґрунті. Міжетнічна комунікативна взаємодія розглядається як інтеракція представників різних етнічних спільнот, які проживають у межах одного етнополітичного організму, через безпосередні й опосередковані контакти на індивідуальному та груповому рівнях в усіх сферах суспільного життя, у результаті яких здійснюється обмін етнічною інформацією і під впливом яких формуються уявлення один про одного, коригуються уявлення про самих себе та формується відповідна етнонаціональна ситуація у державі.

Аналіз останніх досліджень Попри чималу кількість публікацій істориків¹ та окремі політологічні дослідження² пропонується тема дослідження потребує відповідної етнокомунікативної інтерпретації. Дана стаття є спробою аналізу актуальних і невіршених раніше питань, що піднімалися у попередніх публікаціях автора³, із введенням в обіг нових наукових джерел.

Метою пропонованої статті є комунікативний аналіз спрямування пропагандистсько-маніпулятивного впливу сталінського тоталітарного режиму на населення Західної України в період звільнення від нацистської окупації.

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань:

- теоретико-методологічна характеристика феноменів «пропаганда» та «маніпулювання»;
- з'ясування комунікативних способів формування та пропаганди «образу ворога» в дискурсі міжетнічної взаємодії мешканців Західної України;
- характеристика основних напрямів пропагандистсько-маніпулятивного впливу на населення краю.

Виклад основного матеріалу. Пропаганду можна розглядати як розпосюдження та утвердження в масовій свідомості систематизованих суджень, що відображають світоглядні позиції особи та суспільства в цілому. Вона використовує всі форми людського спілкування, всі різновиди поширення масової інформації⁴.

Політична пропаганда, у свою чергу, постає як комунікативна діяльність, орієнтована на закріплення у свідомості або трансформацію певних установок, переконань, стереотипів цільової аудиторії за допомогою інформаційних та, або маніпулятивних прийомів, технік, методів з метою досягнення поставлених політичних цілей і завдань⁵.

Не викликає істотних зауважень характеристика наступних загальних методів пропаганди, запропонована київським політологом Н. Яковлевою: як спрощення (засіб перетворення складних проблем соціально-політичної дійсності у прості), замовчування (спосіб приховування небажаної інформації для певного джерела пропаганди) і спеціальних методів політичної пропаганди, до яких відносять: вигаданий факт (повідомлення факту, що не можна перевірити й отримати будь-яких свідочств), пряме коментування (використання оціночних понять під виглядом нейтральних задля демонстрації позиції певної групи та забезпечення їй підтримки), непряме коментування (приховування комунікатором пропагандистського впливу через інформаційний фон або шум), двостороння аргументація (виклад декількох точок зору, альтернативні позиції не виключаються і не оцінюються як хибні), напівправда й інсинуації (надання хибної аргументації фактам, маніпулювання ними всередині матеріалу, а в деяких випадках неадекватність фактів та аргументів висновкам), інформаційне перенавантаження (повідомлення надзвичайно великого обсягу інформації, основу частину якого складають абстрактні судження, непотрібно подробиці, різні деталі), інформаційно-пропагандистська індукція (розташування на підбір повідомлень, що базується за принципом «від часткової правди до загальної неправди»), семантичне маніпулювання (багатозначна інтерпретація явищ, що задає різного роду суперечливі смисли), політичний евфемізм (мовний прийом, що базується на використанні слів широкого значення, метафор, побутової лексики, вузькопрофесійної термінології), дифамація (розголошення інформації, що може зіпсувати імідж певної особи, але відповідає істині)⁶.

Виділяються три типи пропаганди – біла, сіра та чорна. Біла пропаганда – це пропаганда, що поширюється та визнається джерелом інформації або його офіційними представниками. Сіра – це пропаганда, яка спеціально не ідентифікує своє джерело інформації. Чорна – це та, яка презентується, видається вихідною із іншого джерела замість достовірного⁷.

Політичне маніпулювання постає як система засобів ідеологічного та духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язування певних ідей, цінностей; цілеспрямований вплив на громадську думку та політичну поведінку задля спрямування їх у заданому напрямку⁸.

Серед структурних елементів процесу маніпулювання основне місце надають суб'єкту маніпулювання. Суб'єктом політичного маніпулювання позначають певну групу людей, яка займає панівне становище, привілейоване місце в соціальній ієрархії, ставить перед собою чіткі егоїстичні цілі, відстоює свої вузькогрупові інтереси, має доступ до

засобів масової комунікації, «озброєна» соціально-технічними засобами маніпулювання⁹.

До основних маніпулятивних інструментів пропаганди можна віднести: анонімний авторитет; буденна розповідь; «тримай злодія»; емоційний резонанс; ефект бумеранга; ефект ореолу; ефект присутності; інформаційна блокада; коментарі; констатація факту; помилкова аналогія; відволікання уваги¹⁰.

Надзвичайно «зручними» для пропаганди є стереотипи. По-перше, це поняття, яке міцно засвоєно у соціальній групі. За його допомогою легше формувати оцінки та погляди, оскільки залучається стійке психічне утворення – емотивне ставлення на основі засвоєного знання. По-друге, завдяки своїй схематичності та спрощеності стереотип без зусиль сприймається і засвоюється, що дуже важливо для пропаганди, яка зацікавлена у формуванні стабільних і тривалих суджень¹¹.

Повертаючись до історичного контексту нашої розвідки, вважаємо за необхідне вказати, що масоване використання репресивно-каральних структур у процесі відновлення органів влади та управління західних областей Української супроводжувалось потужною пропагандистською кампанією, що мала змінити ідейно-політичні установки місцевого населення, забезпечити встановлення тотального ідеологічного контролю над духовним життям мешканців краю.

Для конфліктної свідомості характерна наявність властивого лише їй ідеального утворення – «образу ворога» у формі певних сприйнятів, уявлень і світоглядних збочень про іншу сторону. В «образі ворога» ворогуюча сторона віддзеркалюється та оцінюється суб'єктивно, викривлено, крізь призму таких понять, як «ворожість», «зло», «ненависть», «підлість», «шкода». В. Ачкасов слушно вказує на те, що специфіка «образу ворога» полягає в гіпертрофії афектної та мотиваційної складової за рахунок мінімізації та примітивізації когнітивної¹². На нашу думку, саме в процесі формування «образу ворога» наочно спостерігається архаїзація масової свідомості та позбавлення від особистісної чи колективної відповідальності за майбутнє етнічної групи. Образ зовнішнього ворога, в більшості випадків, доповнюється образом ворога внутрішнього, який руйнує цілісність спільності «ми», фактично обеззброюючи її перед «ними».

Як слушно зауважує П. Якобсон, психологічна готовність до впливу пропаганди полягає в тому, що коло нових знань, відомостей, положень, принципів легко «лягає» на вже наявні знання, уявлень, погляди. Нові знання швидко приєднуються до наявного кола уявлень, що закономірно розширює сферу ідеологічного впливу¹³.

Одна з найхарактерніших рис пропагандистського впливу, що відрізняє його від діалогічної чи

діахронної форми спілкування, полягає в тому, що пропагандистське повідомлення завжди адресоване одночасно масі індивідів в аудиторії та кожному них зокрема. При цьому враховується не стільки індивідуальність кожного, скільки те спільне, що характерне для всіх чи більшості в аудиторії – їх інтереси, мотиви дій, почуття¹⁴.

Важливою складовою політики сталінського тоталітарного режиму стало ідеологічно-пропагандистське забезпечення боротьби з відділами УПА та бійками ОУН. Одночасно інтенсивно використовуючи цілком алогічною конструкцією «українсько-німецькі націоналісти», викривально-обвинувачувальний тон відносно бійців УПА, радянськи режим, в першу чергу, одночасно прагнув схилити до припинення збройної боротьби, обіцяючи прощення, певну нестійку їх частину. 12 січня 1944 р. вийшло звернення керівників УРСР до населення окупованих районів України, де насамперед наголошувалося, що «Ваш ворог не тільки німецькі розбійники. Ваш ворог – згряя німецько-українських націоналістів. Всілякі оці бандери, мельники, бульбівці, запродавшись Гітлеру, допомагають йому уярмлювати наш народ, нашу Україну». І на завершення – «Українсько-німецькі націоналісти хочуть посварити український народ з польським. Це не вийде! Кращі сини польського народу пліч-о-пліч з червоними воїнами, разом з українськими партизанами ведуть запеклу боротьбу проти спільного ворога – гітлерівської Німеччини»¹⁵.

В травні 1944 р. із наближенням Червоної армії до Львівщини було масово поширено звернення Львівського обкому КП (б)У із гарантією цілковитого «прощення всім учасникам «УПА» і «УНРА», які чесно і цілковито порвуть всякі зв'язки з гітлерівцями-оунівцями»¹⁶.

7 жовтня 1944 р. ЦК КП(б)У схвалив постанову, яка визначала пріоритети агітаційно-пропагандистської роботи в західних областях УРСР: «агітаційно-пропагандистська робота має бути нерозривно зв'язана з практичним розв'язанням питань ліквідації і знищення решток українсько-німецьких націоналістів, зміцнення органів радянської влади, створення активу з найбільш відданого радянській владі населення, мобілізації всіх трудящих на найшвидшу відбудову господарства і культурно-освітніх закладів, на виконання зобов'язань перед державою і посилення допомоги Червоній Армії»¹⁷.

Звернувшись наприкінці 1944 р. до мешканців Західної України, керівництво Радянської України, неприховувало загрози, що йшла для реалізації сталінської національної політики від українського націоналістичного підпілля: «Українсько-німецькі націоналісти ... хочуть, насамперед, зруйнувати головну силу українського народу – дружні зв'язки з нашим старшим братом – російським народом...».

І той же час пропонувало «...всім тим, хто покине націоналістичні банди і повернеться до мирної праці – цілковите прощення їхньої тяжкої помилки з їхніх колишніх злочинів перед Батьківщиною»¹⁸.

Звичними кліше радянської пропаганди стали: «Не вдалося українсько-німецьким фашистам занапастити наш народ», «Смерть німецьким загарбникам та їх агентам – українсько-німецьким націоналістам!»¹⁹.

Місцева преса рясніла заголовками як от виступів обласної наради селян, на якій у листопаді 1944 р. зібралось 1200 учасників: «Знищимо бандитів бандерівців!», «Смерть призреним виродкам!»²⁰, «Смерть зрадникам батьківщини», «Знищимо останніх німецьких прихвостнів»²¹ чи аналогічних зборах інтелігенції в грудні того ж року: «Вирвати з корінням бандерівську нечисть!», «Вічна ганьба німецьким запроданцям!»²².

На грудень 1944 р., після прийняття 27 вересня ЦК ВКП(б) постанови про серйозні недоліки в агітаційно-пропагандистській роботі в західних областях УРСР, почали виходити 12 районних газет (всього налічувалось 20 із загальним тиражем близько 30 тис. примірників)²³. Після прийняття 10 січня 1945 р. ЦК КП(б) У постанови «Про посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами в західних областях України» до участі у інтенсивній агітаційно-пропагандистській роботі безпосередньо в краї було залучено відомих українських радянських письменників та поетів М. Рильського, В. Сосюру, Остапа Вишню та ін. Про масштаби розгорнутої ідеологічної кампанії свідчать хоча б те, що чергове радянське звернення до населення західних областей УРСР із закликом до «рушучої боротьби з націоналістичним бандитизмом» від 19 травня 1945 р. було віддруковане в газетах у вигляді плакатів та листівок накладом 500 тисяч примірників²⁴.

У відповідь, УПА серед методів інформаційно-психологічної обробки почала активно використовувати так звану парканову пропаганду. Наприклад, для більшого ефекту заклик «Геть німецьких і московських паліїв» писався на рештках зруйнованих будівель і попелищах²⁵.

Насправді, радянський патріотизм, у більшості випадків, відкрито і цинічно підмінявся російським шовінізмом: російській мові відводилась роль мови міжнародного спілкування, зверхнє ставлення приїжджих росіян до місцевого населення, штучні намагання об'єднати культуру й історію українського та російського народів, ідея боротьби за єдину радянську Батьківщину.

Далеким від реалій життя було твердження, що «вільно лунає рідне українське слово і діти вчать рідною мовою в школі», яким активно користалась радянська пропаганда, з посиланням, в даному разі, на лист зборів робітників, селян та інтелігенції міст

та сіл західних областей УРСР до Й. Сталіна, котрий підписало аж 349,4 тис. осіб²⁶.

Радянське керівництво ставило завдання «безустанно зміцнювати непорушну братерську дружбу українського народу з великим російським народом...», оскільки саме «... при допомозі великого російського народу здійснилась споконвічна мрія українського народу про возз'єднання в єдиній радянській українській державі»²⁷. Застосування усього інструментарію сталінської національної політики зумовлювало істотні зміни в освітньо-культурній галузі, насамперед у сфері використання мов.

Прагнучи забезпечити підтримку населення в роки війни, керівництво СРСР розгорнуло широку кампанію під гаслами зміцнення радянського патріотизму. Насправді ж, під прикриттям псевдопатріотичної риторики продовжувалось утвердження провідної ролі російського народу, його культури і мови. Виступаючи 24 травня 1945 р. на прийомі з нагоди закінчення війни, Й. Сталін виголосив тост на честь російського народу: «Я п'ю передовсім за здоров'я російського народу тому, що він є найвидатнішою нацією серед всіх націй, що входять до складу Радянського Союзу. Я піднімаю тост за здоров'я російського народу тому, що він заслужив у цій війні загальне визнання як керівна сила Радянського Союзу...»²⁸.

Вчителі краю мали «викривати перед народом запроданство найлютіших ворогів народу – українсько-німецьких націоналістів, усіх отих бандерівців, бульбівців і всіх інших злочинців...»²⁹.

Окремо варто зупинитись на найхарактерніших етнополітичних візіях майбутнього краю, які побутували серед українського та польського населення на завершальному етапі Другої світової війни. При цьому слід враховувати, що в умовах радянської тоталітарної дійсності говорити про існування такого явища як громадська думка не доводиться, та й до самих повідомлень органів держбезпеки про настрої місцевого населення необхідно ставитись достатньо критично, зокрема враховувати спрямованість збору тієї чи іншої інформації, її інтепретація та спосіб подання партійним органам різних рівнів. Так, у бесіді з військовим агітатором Валунном, старі люди з села Загір'я Ходорівського району Станіславської області казали: «Нам краще бути разом з Росією. Ми до цього прагнули давно. Наша молодь не розуміє цього – її сильно обманюють націоналісти». Непоодинокими були випадки, коли принесені військовими агітаторами портрети Й. Сталіна місцеві мешканці прикрашали квітами, а під час демонстрації фільмів вставляли й аплодували, коли на екрані зв'являвся Й. Сталін. В. Гриневич слушно зауважує, що сьогодні важко визначити чого більше було в такій поведінці: поваги до «вождя народів» чи вияву позірної лояльності до влади³⁰.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, вже в ході звільнення Західної України від гітлерівської окупації, сталінський режим змушений був рахуватися із доволі потужними оунівськими та аківськими збройними формуваннями. Прагнучи докорінно змінити характер міжетнічної комунікації, усунути будь-які, навіть потенційні, прояви спротиву сталінській етнонаціональній політиці, влада вдається до мобілізації місцевого населення у лави Радянської армії, арештів та депортації за причетність до ОУН-УПА та АК. Початком відновлення контролю радянської влади над духовним життям західноукраїнського регіону став потужний різноспрямований пропагандистсько-маніпулятивний вплив засобами преси, системи освіти та культурно-освітніх закладів, передовсім через формування та насадження нового «образу ворога» – «українсько-німецьких буржуазних націоналістів».

¹ Кондратюк К. Галичина і Волинь у роки Другої світової війни (1939-1945): навч. посібник / К. Кондратюк. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 160 с.; Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. – М., 2010. – 590 с.

² Гриневиц В.А. Суспільно-політичні настрої населення України у роки Другої світової війни: автореф. дис. ... докт. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В.А. Гриневиц. – К., 2008. – 31 с.; Ярош Б.О. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30-50-ті рр. ХХ ст.): монографія / Б. Ярош. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 194 с.; Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях 30–50-ті роки ХХ століття (історико-політологічний аспект): монографія / Б.О. Ярош. – Луцьк : Надстир'я, 1995. – 176 с.

³ Гулай В.В. Досвід міжетнічної комунікації періоду Другої світової війни та проблеми формування нового типу ідентичності в Україні / В.В. Гулай // Наукові записки. Серія «Культурологія» (Проблеми культурної ідентичності та культурний проект Європи. Матеріали міжнародної наукової конференції 24-25 квітня, Острогор – 2009). – Острогор : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 4. – С. 74-77; Гулай В.В. Завершальний етап Другої світової війни та майбутнє Західної України: специфіка функціонування чуток серед українського та польського населення в умовах невизначеної міжнародно-правової ситуації / В.В. Гулай // Проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б. та ін.]. – К. : КиМУ, 2012. – Вип. 4. – С. 225-236; Гулай В.В. Роль «третьої сили» в ескаляції українсько-

польського конфлікту в Західній Україні (зима-літо 1944 р.): політико-мілітарні аспекти / В.В. Гулай // Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2012. – Вип. 8. – С. 45-52.

⁴ Скуленко М.І. Логічні засади пропаганди: монографія / М.І. Скуленко. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. – С. 5.

⁵ Яковлева Н.І. Пропаганда як складова політичної комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Н.І. Яковлева. – К., 2010. – С. 3.

⁶ Там само. – С. 11.

⁷ Пропаганда ідей та сучасне українське політичне міфотворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.old.niss.gov.ua/book/Krysachenko/10-4-Ukr_Socium.pdf](http://www.old.niss.gov.ua/book/Krysachenko/10-4-Ukr_Socium.pdf) [Дата звернення: 11.05.2011].

⁸ Кучма Л. Аксіологічний вимір політичного маніпулювання [Електронний ресурс] / Л. Кучма. – Режим доступу: [http // www.ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7862/1/21.pdf](http://www.ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7862/1/21.pdf) [Дата звернення: 28.04.2011].

⁹ Процесуальний вимір політичного маніпулювання [Електронний документ] / Л.О. Кучма. – Режим доступу: [http // www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/State.../2010.../117-27.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/State.../2010.../117-27.pdf) [Дата звернення: 28.04.2011].

¹⁰ Присяжнюк М.М. Прийоми маніпулювання свідомостю людей через засоби масової інформації [Електронний ресурс] / М.М. Присяжнюк. – Режим доступу: [http // www.nbu.gov.ua/portal/natural/sitsbo/01-18/01-18.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/sitsbo/01-18/01-18.pdf) [Дата звернення: 11.05.2011].

¹¹ Скуленко М.І. Логічні засади пропаганди: монографія / М.І. Скуленко. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – С. 47-49.

¹² Ачкасов В.А. Етнополитическая мобилизация: структура ресурсов и процесс развертывания / В.А. Ачкасов // Вестник Московского университета. Серия 12 Политические науки. – М. : Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова, 1998 – № 4. – С. 63.

¹³ Яковсон П.М. Эмоциональный фактор в пропагандистском воздействии / П.М. Яковсон // Проблемы социальной психологии и пропаганды / Состав.: В.Н. Колбановский, Ю.А. Шерковин. – М. : Политиздат, 1971. – С. 65.

¹⁴ Шерковин Ю.А. Социальная психология и пропаганда / Ю.А. Шерковин // Проблемы социальной психологии и пропаганды / Состав.: В.Н. Колбановский, Ю.А. Шерковин. – М. : Политиздат, 1971. – С. 37.

¹⁵ Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944-1953 рр. Нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К. : Дніпро, 1998. – С. 16-17.

¹⁶ Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 56 Колекція листівок періоду Великої вітчизняної війни. – Оп 1. – Спр. 1167. – Арк. 1

¹⁷ Ідейна робота – основа діяльності партійних органів // Вільна Україна. Орган Львівського обкому і міському КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів трудящих. – 1944. – № 108 (26 листопада). – С. 1.

¹⁸ Звернення до населення західних областей України // Вільна Україна. Орган Львівського обкому і міському КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів трудящих. – 1944. – № 111 (1 грудня). – С. 3.

¹⁹ До трудящих Львова // Радянська Україна. Орган Центрального Комітету КП(б)У, Верховної Ради і Ради Народних Комісарів УРСР. – Київ. – 1944. – № 146 (28 липня). – С. 3.

²⁰ Спасибі радянській владі і товаришеві Сталіну за наше визволення // Вільна Україна. Орган Львівського обкому і міському КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів трудящих. – 1944. – № 98 (12 листопада). – С. 3.

²¹ Ще тісніше згуртуватися навколо радянської влади і більшовицької партії // Вільна Україна. Орган Львівського обкому і міському КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів трудящих. – 1944. – № 100 (14 листопада). – С. 3.

²² Обласна нарада інтелігенції Львівської області // Вільна Україна. Орган Львівського обкому і міському КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів трудящих. – 1944. – № 114 (5 грудня). – С. 3.

²³ Збори партійного активу Львівської області // Вільна Україна. Орган Львівського обкому і міському КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів трудящих. – 1944. – № 119 (12 грудня). – С. 1.

²⁴ Малярчук О.М. Тоталітаризм проти західно-українського села / О. Малярчук. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – С. 91-92.

²⁵ Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40-50 років ХХ століття / Ю. Киричук. – Львів, 2000 – С. 95

²⁶ Генералісімусу Радянського Союзу товаришеві Сталіну // Радянський Львів. Журнал Львівської організації Спілки радянських письменників України. – Львів: видавництво «Вільна Україна». – 1945. – № 1 (липень) / Ред. кол.: М. Бажан (відп. ред.) та ін. – С. 7.

²⁷ Ідейно-політичне виховання інтелігенції // Радянська Україна. Орган Центрального Комітету КП(б)У, Верховної Ради і Ради Народних Комісарів УРСР. – Київ. – 1945. – № 242. – С. 1.

²⁸ Лизанчук В. Навічно кували кайдани: Факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні / В. Лизанчук. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1995. – С. 239.

²⁹ До всіх учителів і працівників народної освіти західних областей Радянської України // Радянська освіта. Орган Наркомосвіти УРСР і ЦК профспілки працівників початкових та середніх шкіл України. – Київ. – 1945. – № 3 (21 січня). – С. 3.

³⁰ Гриневич В. Сталінська імперія в боротьбі з українським повстанським рухом / В. Гриневич // «Особые папки» Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944-1948 рр. Збірник документів / Упоряд. Я. Дашкевич, В. Кук: Львівське відділення ІАУД ім. М. С. Грушевського НАН України: Канадський інститут українських студій Албертського університету. – Львів : Література агенція «Піраміда», 2010. – С. 22-23.